

HALMÁGYI MIKLÓS

A gyulai vár kapujánál

*Szerémi György anekdotájának valóságai**

A 16. század derekán alkotó Szerémi György emlékirata lényeges kultúrtörténeti forrás a késő középkori Magyarországról. A művet olvasva fontos, hogy az anekdotázó kedvű szerző munkáját kritikusan kezeljük, még akkor is, ha az általa elmondott eseményekről kortársként ad olvasóinak beszámolót.¹ A továbbiakban Szerémi egyik kevésbé elemzett anekdotájának hátterét, valóságtartalmát vizsgálom. Az elbeszélés a 15. századi Dél-Alföldre vezet bennünket, és Hunyadi János a leírtak egyik hőse. Mielőtt a hitelességét ellenőriznénk, idézzük föl magát a történetet.

Vadregényes história

Szerémi György – miként a neve is mutatja – a Szerémségből, Kamancról származott, majd Gyulán töltötte fiatal kora egy részét. Előbb II. Lajos, majd Szapolyai János király udvari káplánja lett. Az 1540-es években elkészítette latin nyelvű, könyv terjedelmű emlékiratát, melyet magyar fordításban a következő címen idézünk: *Levél Magyarország romlásáról (Epistola de perditione regni Hungarorum)*.²

Szerémi elbeszélése szerint Szapolyai János királyt a nővére meghívta magához a felvidéki Jeszenő várába. Szerémi azonban helytelenítette, hogy a király elmenjen oda, mert csapdától féltette a királyt. Félelmét a következő történettel indokolta. Hunyadi János idejében élt egy György nevű úr, akit Fekete György vagy Szerecsen György (*Georgius Zerechen*)

* A jelen tanulmány jegyzetekkel ellátott változata azon gondolatmenetnek, melyet ismeretterjesztő munkáimban már előadtam. Pl.: Járt-e Csaba környékén Hunyadi János, a nagy hadvezér? <https://behir.hu/jart-e-csaba-kornyeken-hunyadi-janos-a-nagy-hadvezer>
Járt-e a környéken Hunyadi János? – A gyulai vár kapujának kalandos anekdotája. https://mnl.gov.hu/mnl/beml/hirek/jart_e_a_kornyeken_hunyadi_janos_a_gyulai_var_kapujanak_kalandos_anekdotaja

¹ Veszprémy László: *Szerémi György*. In: Kőszeghy Péter (főszerk.), Tamás Zsuzsanna (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. I. Budapest, 2011. 169–170.

² Lásd Wenzel Gusztáv bevezetőjét a következő kiadványhoz: Szerémi György: *II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543*. Közli: Wenzel Gusztáv. Pest, 1857. V–XXXIV.; Dudás Gyula: *Szerémi György élete*. Századok, 20. évf. (1886) 242–252.; Szebelédi Zolt: *Szerémi György Epistolájának nyelvi elemzése. PhD-értekezés*. 2017.; Kulcsár Péter: *Szerémi György*. In: Péter László (főszerk.): *Új magyar irodalmi lexikon*. P–Zs. Budapest, 2000. 2131–2132.; Székely György: *Élmény, néphit és valóság Szerémi művében*. In: Szerémi György: *Magyarország romlásáról*. Erdélyi László fordítását átdolgozat Juhász László. Bev. és jegyz. Székely György. Budapest, 1961. 7–22.; Szerémi: *Magyarország romlásáról*, 54., 55. o. (12. fejezet); Bartoniek Emma: *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*. Budapest, 1975. 58.; Kulcsár Péter: *Humanista történetírók*. Budapest, 1977. 1103–1105.

néven emlegettek. Györgyöt száműzték Magyarországról, ezért a Török Birodalomba menekült, majd török segítséggel visszatért a Körös és Maros folyók vidékére, és Gyula közelében tábornokot vert Mezőmegyer és Gerla között (*Mezw Megier et inter Ghewla*). György nőtestvére, egy özvegy úrnő a gyulai várban élt (*in arce Gyula*). Az özvegy úrnő megízente Hunyadi Jánosnak, hogy fivére magával akarja vinni őt Törökországba. Hunyadi, aki ekkor Lippán tartózkodott, azt javasolta neki, hogy hívja magához Szerecsen Györgyöt, engedjék őt be a várba, majd csukják be mögötte a kaput. A gyulai úrnő így is tett: várába csalta Györgyöt, föl húzták mögötte a kaput, majd lelőtték. A forrás szerint a szökevény vezérnek Csabán volt a tábora (*erat in Chaba papilio sua*). Halála hírére az őt kísérő törökök visszaindultak hazájukba, de Hunyadi János üldözőbe vette őket, és csak kevesen menekültek meg közülük.³

A Szerémi művét elemző szerzők nemigen foglalkoztak ezzel az anekdotával,⁴ és a helytörténeti irodalom sem fordított rá különösebb figyelmet,⁵ nyilván azért, mert zavarosnak tűnhetett az olvasó számára. Számos időrendi problémát vet fel, a történet magja más forrásokkal nem vehető össze, így nem ellenőrizhető a hitelessége. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy rámutassak a kronológiai ellentmondásokra, majd az elbeszélés egyes részleteinek valóság tartalmára. Ily módon közelebb juthatunk a „monda születésének” és a szerző gondolkodásmódjának megértéséhez.

Időrendi problémák

A vadregényes történethez érdemes kritikus módon közelednünk. Szerémi György kedvelte az anekdotákat, furcsaságokat, pletykákat. A saját koráról lejegyzett történeteit is kritikusan kell kezelniünk,⁶ ezt az anekdotáját még inkább. A szerző Hunyadi korába teszi a történetet, akit 1446 júniusában választottak meg kormányzóvá. Erről a tisztségről 1453 elején a nyilvánosság előtt lemondott.⁷ Szerémi azonban azt is írja, hogy Fekete⁸ György száműzetése

³ Szerémi: *II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543*, 236–239.; Magyarul: Szerémi: *Magyarország romlásáról*, 177–179. (43. fejezet); A latin szöveg a magyar *prebigh* – *pribek* – kifejezéssel illeti Szerecsen Györgyöt. Ez a szó délszláv eredetű lehet, és szökevény, „az ellenséghez átpártoló személy” a jelentése. Benkő Lóránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 3. Ö-ZS. Budapest, 1976. 284.

⁴ Erdélyi László érintette egészen röviden a problémát: „Szerémi egy történeti anekdotával figyelmessé tette a királyt a meghívásban rejlő veszélyre, és sikerült is őt visszatartania a látogatástól.” Erdélyi László: *Szerémi György és emlékirata*. Budapest, 1892. 41–42.

⁵ Mogyoróssy János Szerémi-kivonataiban még nem foglalkozott vele: Mogyoróssy János: *Történelmi adatok Szerémi György emlékirataiból. Gyulai Codex*. 1882. Implom József gyulai helytörténész Erdélyi László fordításából lemásolta a vonatkozó részt, de nem elemezte a hitelességét. Lásd: Implom József kézirata: MNL BÉML XIV. 75. b, 4. doboz. A gyulai várról szóló – különben szép összefoglalások sem tértek ki erre az anekdotára. Karácsonyi János: *Békésvármegye története*. Gyula, I–III. 1896.; Scherer Ferenc: *Gyula város története*. I. kötet. *A földesúri város*. Gyula, 1938.; Csorba Csaba: *Vég-Gyula várának története*. Budapest, 1985.; Havassy Péter: *A gyulai vár*. Gyula, 2008.

⁶ Veszprémy: *Szerémi György*, 169–170. Szerémi művének hitelességét más szempontból, II. Lajos halálának leírása szempontjából vizsgálja Farkas Gábor. Farkas Gábor: *Szerémi György hitelességének kérdése*. In: Az Egyetemi könyvtár évkönyvei. *Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae*, 10. évf. (2001) 1. sz. 65–85.

⁷ Elekes Lajos: *Hunyadi*. Budapest, 1952. 287., 411.; Pálosfalvi Tamás: *A Hunyadiak kora. 1437–1490*. Budapest, 2009. 30.

⁸ Fekete néven más személyt is említ Szerémi: ő egy szerb hadúr, – a „Fekete ember”, „Jován cár”, Černi Jovan – aki 1527-ben szenvedett vereséget Cibak Imrétől, majd Szeged közelében, Tornyoson

Miklós boszniai királysága idején történt. Újlaki Miklós viszont Mátyás király idejében, 1471–1477 között volt Bosznia királya. A szerző tehát időrendi csúszásokkal meséli el a történetet. Ne feledjük azonban, hogy fiatal kora egy részét Gyulán töltötte, tehát elképzelhető, hogy ott hallott egy mondat, mely Hunyadi Jánost Csabához és környékéhez kötötte.

Özvegy úrnők Gyulán

Szerémi nem nevezi néven a gyulai várban élt özvegy úrnőt. Ki lehetett az illető hölgy? Nem tudjuk, csak találgathatunk. Szóba jöhet Maróti János bánnak, valamit az ő fiának, Maróti László bánnak az özvegye. Maróti János az 1430-as évek derekán halt meg.⁹ Fiát, Lászlót, 1447-ben már néhaiként említették.¹⁰ Egy 1451-ben kelt oklevél Maróti János özvegyéről – Orsolyáról – és Maróti László özvegyéről – Barbaráról – is megemlékezik.¹¹ Egy másik, 1453-ban kelt oklevél pedig megemlíti Borbálát, Maróti bán özvegyét és gyermekeinek, Lajosnak és Mátyusnak az anyját.¹² Nem elképzelhetetlen, hogy Maróti László halála után, amikor gyermekei még kiskorúak voltak, egy rablólovag kezdett garázdálkodni a környéken, az özvegy pedig védelmezőt keresett.

Haan Lajos „Fekete György” históriáját „Békés Csaba” történetéről írt könyvében 1450-re teszi.¹³ A forrás, Szerémi ugyan nem említ konkrét évszámot, a fent vázolt időrend alapján azonban észszerűnek látszik Haan Lajos datálása. Egy másik helytörténész, Haan Albert 1925-ben megjelent munkájában 1451-re teszi „Fekete György” esetét.¹⁴ A történet véleményem szerint alaposabb kritikát kíván, ugyanis nem zárható ki, hogy benne különböző személyek és események emléke mosódott egybe.

érte a halál. Szerémi: *Magyarország romlásáról*, 107., 132–135. (34. fejezet), 301.; Szerémi: *II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543*, 126.

⁹ Németh Csaba: *Maróti János, a gyulai vár építtetője*. Gyula, [2007.] 75–76.; Karácsonyi János: *Maróthy János, macsói bán élete*. In: A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat Évkönyve. 13. Békés-Gyula, 1888. 5–29. 17. 5–29.

¹⁰ „*egregios Lodovicum et Mathyus filios condam Ladislai bani de Maroth*” 1447. nov. 25. Lásd: Kammerer Ernő: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*. IX. Budapest, 1899. 176. (133. sz.); vö. Havassy: *A gyulai vár*, 81.

¹¹ „*dominas Ursulam et Barbaram, relictas ...*” HU-MNL-OL-DL 14508., 10. sor. <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/163564/?pg=1&bbox=3589%2C-2405%2C5341%2C-1248> – letöltés: 2022. augusztus 21. (Lásd az oklevél Hungaricana-regesztáját.)

A két hölgy e szerint az 1451. november 25-én kelt oklevél szerint a gyulai plébániatemplomnak adományozta Apáti falut. Haan Lajos – Zsilinzsky Mihály: *Békés megyei oklevéltár*. Budapest, 1877. 61–62.; Karácsonyi János: *Imre gyulai plébános codexa*. Magyar Könyvszemle, 4. évf. (1896) 1. sz. 8–15.; Scherer: *Gyula város története*, 48. Maróti János felesége a Kusalyi Jakcs család sarja volt. Lásd: Komáromy András: *Magyar nemzetségek*. Turul 10. évf. (1892) 14–28., 22. Karácsonyi János azonosítja a Jakcs nemzetségből származó hölgyet az 1451-ben említett Orsolyával. Feltételezi, hogy Maróti László nem Jakcs Orsolya fia volt, hanem Maróti János korábbi házasságából származott. Karácsonyi János: *Békésvármegye története*. Gyula, 1896. III. kötet, 95.

¹² HU-MNL-OL-DL 81111., 68. sor.; Kammerer: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. 1899. IX. kötet, 372. A korábbi szakirodalom Maróti László feleségét – Borbálát – Újlaki Miklós lányának tekintette. Havassy Péter újabban joggal hangsúlyozza, hogy a források nem említik Borbála/Barbara családját. Havassy: *A gyulai vár*, 61.

¹³ Haan Lajos: *Békés Csaba mezővárosa hajdanáról ’s mostani állapotjáról*. 2. kiad. Pest, 1866. 8.

¹⁴ Haan Albert: *A csabai várkastély*. Körösvidék, 6. évf. (1925) 236. sz. 1. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Korosvidek_1925_09-10/?query=csabai%20v%C3%A1rkast%C3%A9ly&pg=198&layout=s (letöltés: 2022. augusztus 21.)

Harcok és viszályok – a Marótiak

Az anekdota szerint György volt a neve annak az embernek, akivel a gyulaiak szembeszálltak. Találunk-e ilyen személyt Hunyadi korában? Igennel válaszolhatunk, bár az összefüggések áttételesek.

Amikor Magyarországnak két királya volt – V. László és I. (Jagelló) Ulászló –, Maróti László Hunyadi Jánossal együtt a lengyel Ulászló oldalán vitézkedett. I. Ulászló 1441. február 2-án kelt adománylevele részletesen foglalkozik a fiatal Maróti hadi tetteivel. Eszerint Harapki Botos András sokat ártott Ulászló híveinek Zaránd, Békés, Arad és Temes megyékben. Világos várában ekkor bizonyos Sztepán vajda volt a várnagy, akit Brankovics György szerb despota állított oda. Sztepán magához hívta Botos Andrást, és megosztozott vele a vár őrizetét illetően, és onnan kiindulva zaklatták Ulászló híveit. Maróti László azonban elfoglalta tőlük Világos várát. Az oklevélből az is kiderül, hogy Ulászló király magához hívatta Brankovics Györgyöt, aki azonban nem jelent meg a király előtt, hogy hűségéről biztosítsa. Az uralkodó ezután adományozta Világos várát és számos hozzá tartozó birtokot Maróti Lászlónak.¹⁵ A várat egyébként hamarosan újra Brankovics György kezén találjuk, aki 1444-ben Hunyadi Jánosnak adta tovább.¹⁶ Maróti Lászlóval kapcsolatban mindenesetre feltűnik egy György nevű személy, mégpedig a szerb despota, akiről tudjuk, hogy komoly török kapcsolatai voltak. A gyulai érdekeltségű Maróti László ugyan nem személyesen Brankovicsal harcolt, hanem az általa kinevezett világosi várnaggal, mégis Brankovics György ellenfelének számított, és egyazon oldalon állt, mint Hunyadi János. Esetleg ez is alapját képezhette Szerémi anekdotájának. Természetesen más lehetőség is mérleghető.

Szerémi elbeszélésében a gyulai úrnő *fivére* volt a hatalmaskodó személy. Van-e példa ebből a korból a Maróti családon belüli viszályra? Maróti János lánya – Anna – Kőrögyi Jánoshoz ment feleségül, de a házasság nem teljesült be. IV. Jenő pápa 1437-ben kelt leveléből tudjuk, hogy a házasságkötés után véres viszály támadt. Azt nem fejt ki a levél, hogy pontosan kik vettek részt az ellenségeskedésben. A pápa arra utasította a pécsi püspököt, hogy vizsgálja ki az esetet, és ha valóban így állnak a dolgok, érvénytelenítse az esküvőt, a felek pedig kapjanak lehetőséget, hogy mással kössenek házasságot.¹⁷ Maróti Anna ezután Csáky Ferenc bihari főispánhoz ment feleségül, és sajátos módon került szembe fivérével, Maróti Lászlóval. Állítása szerint apja és fivére – Maróti László – kijelentették, hogy olyan formában részesedhet az örökségből, mintha férfi volna. Maróti László 1445–1446-ban az ország számos káptalanja előtt tiltakozott nővére kijelentése ellen.¹⁸ Arról nincs adat, hogy véres

¹⁵ HU-MNL-OL-DL 71964.; *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár történetéhez*. Vol. II. 1430–1470. Anyagát gyűjtötte: Pesty Frigyes. Magyarázó jegyzetekkel kiadta: Livia Magina, Adrian Magina. Cluj-Napoca, 2014. 112–117. (Nr. 86.); Márki Sándor: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*. II. kötet. Első rész. Arad, 1892. 124., 126.

¹⁶ Márki: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája*, 126.; vö. Havassy, *A gyulai vár*, 60.

¹⁷ Fejér György: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/7. Buda, 1843., 877.; Karácsonyi, *Békésvármegye története*, III. kötet, 95.; Karácsonyi: *Békésvármegye története*, I. kötet, 24.; Havassy: *A gyulai vár*, 59.

¹⁸ Arad, HU-MNL-OL-DL 13860.; Csanád, HU-MNL-OL-DL 13861.; Buda, HU-MNL-OL-DL 13862.; Székesfehérvár, HU-MNL-OL-DL 13863.; Várad, HU-MNL-OL-DL 13864.; Szekszárd, HU-MNL-OL-DL 13866.; Szekszárd, HU-MNL-OL-DL 13866.; Pécsvárad, HU-MNL-OL-DL 13869.; Pécs, HU-MNL-OL-DL 13891.; Pécsvárad, HU-MNL-OL-DL 13892.; Pécsvárad, személyesen, HU-MNL-OL-DL 13893.; Arad, HU-MNL-OL-DL 13902.; Bács, HU-MNL-OL-DL 13905.; Csázma, HU-MNL-OL-DL 13906.; Kő HU-MNL-OL-DL 13907.; Kenéz Győző oklevélfordításait (HU MNL Békés

konfliktussá fajult volna a viszály, de az eset példát jelent a Maróti családon belüli fivér-nővér szembenállásra.

Szerémi történetében olvashattuk Mezőmegyer, Gerla¹⁹ és Csaba nevét. Ezek a településeken Ábránfy-birtokok feküdtek. Az 1460-as évek végén az oklevelek szerint volt példa viszályra az Ábránfy- és a Maróti-uradalom emberei között. Egy 1469-ben kelt oklevél olyan hatalmaskodásokról számol be, melyeket Ábránfy Tamás jobbágysai és – egyebek mellett – gerlai birtoka ellen követtek el Maróti Mátyus emberei.²⁰ 1468-ban a gyulai várnagyok – Macedóniai János és Lecssei Sulyok András – Ábránfy néhány gerendási jobbágysát hurcolták el.²¹ Az eset idején Maróti Mátyus volt Gyula ura. Az ügyből per lett, melyben egy bizonyos Zerechen-i Ádám volt Maróti Mátyus ügyvédje.²² Talán az ő neve is közrejátszott a Szerémi-nél szereplő Szerecsen György mondájának kialakulásában.

Hunyadi és Békés megye

Még ha Szerémi elbeszélése zavaros is, és erős fenntartásokkal kezelendő, Hunyadinak mindenképp köze volt Békés megyéhez. Zsigmond királytól, majd később V. Lászlótól 1456. május 12-én olyan birtokokat kapott adományba, melyek a mai Békés megye területén feküdtek – ilyen volt Szentandrás, Csabacsüd, Szentetornya.²³ Csaba ugyan nem volt közöttük, de Hunyadi János mindenképp jelentős szerepet játszott a korabeli Békés megyében, ahogy a környező területeken is.

A Csabán birtokos Ábránfy család egyik tagját, gerlai Ábránfy Tamást Hunyadi bajtársaként tarthatjuk számon: Tamás részt vett Hunyadi János híres „hosszú hadjáratában”, melynek során a keresztény sereg 1443–1444-ben sikeresen tört előre a Balkán félszigeten az oszmán erőkkal szemben. Visszaúton, a szerbiai Krusevác közelében I. Ulászló király 1444

Megyei Levéltára, XV. 3.) Almási Tibor gondozta. Karácsonyi: *Békésvármegye története*, III. kötet, 95.; Karácsonyi: *Békésvármegye története*, I. kötet, 24.; Havassy: *A gyulai vár*, 59–60.

¹⁹ Szádeczky az elírások közt hozza: „Gherla (Gywla = Gyula h. 236.).” (Szádeczky Lajos: *Szerémi György élete és emlékirata*. Budapest, 1892. 75.)

²⁰ Gerendási jobbágyság elleni támadásról, a Gerla közelében levő, Fábianfoka nevű halastó megrongálásáról stb. ír az 1467-ben kelt oklevél, 1469-ben kelt levélbe másolva. Haan Lajos: *Békés vármegye hajdana II.* (Oklevéltári rész.) Diplomatarium Békessiensis. Pest, 1870. 80–84. o.; Karácsonyi: *Békésvármegye története*, I. kötet, 202–203.

²¹ Gerendási jobbágyság elhurcolásáról Mátyás király 1469. március 6-án kelt oklevele: Veress Endre: *Gyula város oklevéltára*. Budapest, 1938. 18–21.; *Mátyás király levele*, 1469. márc. 6. Makk Ferenc fordításában, In: Kristó Gyula (szerk.): *Békés megye története a honfoglalástól a török világ végéig*. Békéscsaba 1981. 61–66.; Karácsonyi: *Békésvármegye története*, I. kötet, 203.

²² Maróti Mátyust fővesztéssel büntették volna, ha elítélik. A betegen fekvő Ábránfy Tamás azonban – megyeri castellumában – lemondott a Maróti Mátyus elleni pereskedésről, „kivéve a perből bizonyos föld, a Körös folyó és két királyi jobbágy ügyét”. Aradi káptalan 1469. április 28-án kelt oklevele. HU-MNL-OL-DL16843. Haan – Zsilinzsky, *Békés megyei oklevéltár*, 82–84. (42. sz.) Karácsonyi: *Békésvármegye története*, I. 202–204.; Scherer: *Gyula város története*, 58–59. Macedóniai János nevét Scherer említi, Karácsonyi idézett műve nem.

²³ HU-MNL-OL-DL 37634.; <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/171055/?pg=0&bbox=2517%2C-3405%2C4269%2C-2248> (letöltés: 2022. augusztus 21.); Kristó Gyula: *Olvasókönyv Békés megye történetéhez I. A honfoglalástól 1715-ig*. Békéscsaba, 1967. 42–44.; Kristó Gyula: *Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében*. Békéscsaba, 1981. 69–71. Tudjuk, hogy 1434. január 17-én Bázalban kelt oklevél szerint 1200 aranyat kölcsönöz Hunyaditól, és zálogba adja neki Arad megyében Papi mezővárost a hozzá tartozó marosi rév felével együtt. Elekes Lajos szerint nem sokkal ezután kaphatta meg Hunyadi a fent említett Csanád és Békés megyei birtokokat. Elekes: *Hunyadi*, 99–100.

januárjában meg is adományozta Ábránfy Tamást a Temes vármegyében levő, Kígyós nevű elhagyatott királyi földdel. Az adományozást tartalmazó oklevelet, bár erősen sérült formában maradt ránk, érdemesnek tartjuk tanulmányunk végén, magyar fordításával együtt közölni.²⁴

Az oklevél keltezése is hiányos, ám lehetséges valamelyest pontosítani azt. Dátuma a következőképp hangzik: „*Datum in descensu nostro exercituali campestri prope opidum Krwsowcz partium ... anno eiusdem Millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.*” Ha az 1444-es évszámon túl tovább szeretnénk pontosítani azt, akkor Almási Tibor felvetésére hagyatkozhatunk. Ő hívta föl a figyelmet, hogy a szokásos „*anno Domini*” fordulat helyett az évszám előtt „*anno eiusdem*” kifejezés áll, amely az Úr Krisztus valamelyik ünnepére, ez esetben bizonyára a vízkeresztre (*Epiphaniae Domini*) utal. I. Ulászló tehát alkalmasint olyan napon készíttethette ezt az oklevelet, melyet Vízkereszt ünnepéhez viszonyítva ad meg az oklevél.

Azonban ennél pontosabb datálást is megkísérelhetünk. Ulászlónak ugyanis fennmaradt egy másik, ugyancsak 1444-ben, szintén Krusevácon kiadott oklevele is. Ezen már jobban olvasható a dátum: „*prope oppidum Kruseuaz partium Rascie octavo die festi Epiphaniarum Domini*”²⁵ Ennek alapján tehát 1444. január 13-án biztosan Krusevác mellett táborozott a király. A hosszú hadjáratból hazafelé siető sereg vélhetően nem tartózkodott itt hosszabb ideig. Január 20-án, Szent Fábíán és Sebestyén ünnepén már Jagodinában keltezett oklevelet Ulászló, január 25-én, Szent Pál apostol megtérésének ünnepén pedig Nándorfehérvárnál.²⁶ Ezért feltételezem, hogy az Ábránfyt és bajtársait megadományozó oklevél ugyancsak 1444. január 13-án keletkezett. Ezt támasztja alá, hogy a másik oklevél teljesen olvasható datálása illeszkedik az Ábránfynak adott dokumentum hiányos datálásához, melyet tehát a jobban olvasható oklevél alapján pontosíthatunk: „*prope opidum Krwsowcz partium Rascie, [octavo?] die festi Epiphaniarum Domini ...*”, azaz: Krusevác mezőváros mellett, a rácországi (szerbiai) részeken, az Úr megjelenési ünnepének nyolcadik napján. Elképzelhető, hogy a hiányzó részben eredetileg az „*octavo*” szó nem szerepelt: ezért nem zárhatjuk ki a január 6-i keltezést sem. Ez azonban feltételeznél, hogy a király legalább egy hétig Krusevác alatt táborozott, ami kevésbé valószínű.

Hunyadi vallásossága

Hunyadi Jánost leginkább nagy hadvezérként tartjuk számon, azonban mély vallásosságáról is érdemes szót ejteni. Volt katonája, András karthauzi szerzetes lett, és egyik művében róla is megemlékezett. Beszámolója szerint Hunyadi naponta két szentmisét hallgatott térden

²⁴ Lásd a függelékben, Almási Tibor átiratában és fordításában.

²⁵ HU-MNL-OL-DL 29476.; Székely Ottokár: *Hunyadi János első török hadjáratai (1441–1444)*. Hadtörténelmi Közlemények, 20-22. évf. (1921) 1–64., 61–62.; Elekes: *Hunyadi*, 210.

²⁶ HU-MNL-OL-DL 27658 és HU-MNL-OL-DL 13757; Székely: *Hunyadi János első török hadjáratai (1441–1444)*, 61–62.; Elekes: *Hunyadi*, 210.

állva.²⁷ Az Eszterházy-család fraknói kincseiről 1725-ben készült leltára pedig számon tartott egy „iskatulát” (dobozt), melyben rózsafűzért őriztek: felirata szerint Hunyadi Jánosé volt.²⁸

Merre járt Hunyadi?

Szerémi szerint Hunyadi Lippán tartózkodott, amikor a gyulai úrnő kérésével hozzá fordult: „Ugyanabban az időben Hunyadi János vajda Lippán volt, s ott a város mellett kolostorhelyet rendelt remeték számára, s kertet, fákat ültetett nekik s vettetett úgy áprilisban.”²⁹ Engel Pál jegyzéke alapján nyomon követhetjük, hogy Hunyadi János kormányzóként mikor merre járt. Lippán több ízben is megfordult: 1447. okt. 6-án; 1450. dec. 22–23-án és 1451. június 6-án.³⁰ Csaba nevű település is került Hunyadi útjába, 1449. július 28-án. Mivel azonban Hunyadi július 25-én Muhit, augusztus 6-án pedig Tokajt érintette, így az 1449-ben útba ejtett Csabát észszerű a Borsod megyei Hejőcsabával azonosítani.³¹

A kapu és felvonóhíd

Szerémi leírásában olvasható, hogy Fekete György mögött felhúzzák a vár kapuját („sursum traxerunt januam arcis”).³² Bár a ’híd’ kifejezés nem szerepel a szövegben, a kapu felhúzása egyértelműen felvonóhíd létre utal. A gyulai vár részeként ma is megtekinthető az a felvonóhidas kapu, „melynek építészeti elemei a 15. század első felét idézik”.³³

²⁷ „Solitus enim semper erat ante lucem ecclesiam ingredi et missas binas flexo proplite summa cum devotione audire.” Andrae Pannonii Libellus de virtutibus Matthiae Corvino dedicatus. Fraknói Vilmos – Ábel Jenő (szerk.): *Két magyarországi egyházi író a XV. századból: Andreas Pannonius, Nicolaus de Mirabilibus.* (Irodalomtörténeti emlékek 1.) Budapest, 1886. 130.; Andreas Pannonius: *Könyvecske az erényekről.* Ford. Boronkai Iván. In: V. Kovács Sándor (szerk.): *A magyar középkor irodalma.* Budapest, 1984. 371–529., 371–529.; 525–526., 1108.; Puskely Mária: „Virágoskert vala híres Pannónia...” Budapest, 1994. 129–287., 283. (Lásd még: Andreas Pannonius: *Könyvecske az erényekről Corvin Mátyásnak ajánlva.* In: Csukovits Enikő (szerk.): *Mátyás és a humanizmus.* Budapest, 2008. 19–24.)

²⁸ „Egy fekete kerekded Iskatulában Egy vörös mecsett Réghi olvaso, mely az raita való írás Szerint Hunyadi Jánosé volt.” Katona Imre: *A fraknói kincstár 1725-ös leltára.* Budapest. Művészettörténeti Értesítő, 29. évf. (1980) 2. sz. 131–147., 142.; Soós Sándorné: „...fonjunk rózsafűzért szép Üdvözetébül!” *A rózsafűzér imádsága és rózsafűzérés versek a XIX–XI. századi magyar irodalomban.* PhD-értekezés, 2009. 66. 343. jegyz., 69. 360. jegyz.

²⁹ Szerémi: *Magyarország romlásáról,* 177. Miután Hunyadi értesítik, hogy György elmegy a lakomára, „Hunyadi János mindjárt kihirdette a vármegyékben, hogy rögtön jöjjenek hadifegyverzetten Lippa helységbe lovasokkal és gyalogosokkal.” Szerémi: *Magyarország romlásáról,* 178.

³⁰ Engel Pál: *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452).* Századok, 118. évf. (1984) 974–997., 983., 985. A következő oklevelekre hivatkozik: 1447. okt. 6.: HU-MNL-OL-DL 55361.; 1450. dec. 22-én: HU-MNL-OL-DL 67435.; 1450. dec. 23-án: HU-MNL-OL-DL 28394.; 1451. július 6.: HU-MNL-OL-DL 85882. Tartalmuk kevésbé függ össze azzal, amit Szerémi leír. (Lásd a Hungaricana-regesztákat, Nagy Gyula: *A nagymihályi és sztáray család oklevéltára.* II. Budapest, 1889. 486–489.; Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. V. kötet, Budapest, 1913. 508.*) Köszönet Almási Tibornak, hogy felhívta a figyelmemet Engel itineráriumára.

³¹ Engel: *Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452),* 984., 993.; HU-MNL-OL-DF 247963. Az oklevél tartalma is ezt valószínűsíti. Lásd a Hungaricana-ban közölt regesztát.

³² Szerémi: *II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1484–1543,* 238.; Szerémi: *Magyarország romlásáról,* 177–179.

³³ Havassy: *A gyulai vár,* 13. Lásd továbbá: Feld István: *A gyulai vár a középkorban.* In: Kollár Tibor (szerk.): *A középkori Dél-Alföld és Szer.* Szeged, 2007. <https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/>

Összegzés

Szerémi vadregényes történetét elemezve elmondhatjuk: az általa feljegyzett formában az eset valószínűleg nem történt meg. Az elbeszélésnek azonban bizonyos elemei összefüggésbe hozhatók más források adataival. Nem kizárt, hogy a gazdag képzelőerővel rendelkező Szerémi (vagy akár még előtte más is) ilyesféle „valóságemelekből” állította össze az anekdota fennmaradt változatát.

FÜGGELÉK

I. Ulászló adománylevele Ábránfy Tamás és mások részére. Krusevác, 1444. január 13. [?] [január 6.]

I. Ulászló magyar király a Hunyadi János vajda hosszú hadjáratában magát kitüntetett gerlai Ábrahám fia: Tamást a hadi szolgálat során szerzett érdemeiért két további bajtársával együtt a Temes megyei elhagyott Kígyós királyi föld eladományozásával jutalmazza meg.

Eredeti: Esztergomi Prímási Levéltár, Acta radicalia T 52.

A sorhossz kétharmadánál található második hajtásában elszakadt, s a szakadás helyén jelentékeny hiányt szenvedett csonka oklevél. Fényképe a szöveg alatt az irat előlapján látható rányomott pecsét helyét, illetve csekélyke töredékét mutatja.

Másolat: HU-MNL-OL-DF 248684 (Régi jelzet: U 469)

Megjegyzés: Mondanivalónk szempontjából nincs jelentősége az oklevél hátoldalán található szövegnek, a megfogalmazó személyének és a pecsétnek, ezért ezek leírásától eltekintettünk, beérve a fényképmásolat adta lehetőségekkel. Az átírás és a tartalom magyar nyelvű összefoglalása Almási Tibor munkája.

**/1/* Nos Wladislaus, dei gratia Hungarie, Polonie, Dalmatie, Croatie etc., rex Lythua[... nieque princeps supremus et here]s Russie memorie commendantes */2/* significamus presentium serie, quibus incumbit universis, quod cum divina bonitas statu dominia sub distensi */3/* nostri brachii regimine concluderit pluribusque gentibus promiscui populi nos preficere dignata fuerit ... sique liberalitate subiectum */4/* gubernare populum, ut inter obsequentium pluralitatem hii, quos servitii diligens sollicitus ... exercitia inter alios notabilis */5/* commendant ampliori remuneratione gaudeant premiati, qua de re debitum ut decet respectum ... [habentes ad illa preclara fidelit...(?)]atis³⁴ obsequia prompta sollicitudine */6/* et militarium actuum strenua opera fidelium nostrorum egregiorum Georgii filii Sebastiani de ac Ladislai de Thold et */7/* Thome filii Abrahe de Gerla, fidelis nostri dilecti magnifici Johannis de Hunyad ... capitaneorumque et belliductorum */8/* gentium maioris banderii eiusdem, que iidem in pluribus nostris et eiusdem Johannes way[wode] ... in ista presenti sancta et pia */9/* expeditione adversus sevos paganos Turcos instaurata, cui zelo fidei catholice fe[... rvore?] ... parcendo interfuerunt, et */10/* nobiscum per omnes fere partes rascie et Bulgarie usque ad confinia Romanie processerunt ... animosa strennitate */11/* in pluribus bellicis congressibus, qui cum ipsis Turcis habiti*

megyek_oroksege/Csongrad_megye/pages/Kozepkori_del_alfold_es_szer/012_gyulai_var.htm
(letöltés: 2022. február 9.)

³⁴ illa preclara fidelit...(?)]atis] *vagy*: integerrimam fidem et preclara fidelit...(?)]atis

*sunt ad nostrum visum ... ac bonorum */12/* amissione peregerunt, ut ergo eos exhibita delectent obsequia ad exhibendaque ... [deser?]tum nostrum Kygyos, */13/* vocatum in comitatu Themesiensi habitum, simulcum omnibus possessionibus ... in eodem existen[tibus] */14/* ac cunctis ipsarum utilitatibus et pertinentiis videlicet terris arabilibus cultis et in[cultis] ... [... virgu]ltis (?), montibus, vallibus, */15/* vineis, vinearum promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque [... decursibus ?] ... [... genera]liter quarumlibet */16/* utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nomine vocitatis ... ex certa scientia et */17/* animo deliberato memoratis Georgio filio Sebastiani, Ladislao de Thold, ... [et Thome filio Abrahe de Gerla ?] ... [suisque heredibus et ?] posteritatibus universis */18/* dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perp[etuo] ... [et irrevocabiliter ?] ... [possidendum, tenendum ?] et habendum, salvo */19/* iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, quas in formam ... [nostri privilegii redigi faciemus dum nobis ?] in specie fuerint reportate.*

**/20/* Datum in descensu nostro exercituali campestri prope opidum Krwsowcz partium [Rasciae, octavo die festi Epiphaniarum Domini?], anno eiusdem */21/* Millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.*

Az oklevél szövegének magyar nyelvű kivonata:

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Lengyelország, Dalmácia, Horvátország és Litvánia királya, Oroszország főhercege és örököse [...] ama királyi kötelességét hangoztatván, hogy az uralma alatt élők közül elsősorban is a hadi szolgálatokban jeleskedőket kell bőséges jutalmazásban részesítenie, ennek okán tekintetbe véve Sebestyén fia: György, *Thold*-i László, valamint *Gerla*-i Ábrahám fia: Tamás odaadó buzgalommal teljesített hű szolgálatait, haditetteit és derekas cselekedeteit – akik valamennyien a nagyságos Hunyadi János kötelékébe tartoznak, lévén az ő nagyobbik bandériumának kapitányai, illetve seregevezérei – , és amely érdemeket legnagyobbrészt az ő és János vajda most legutóbbi, az ádáz pogány törökök ellen folytatott, szent és kegyes célú hadjáratában szerezték, amikor is szinte az egész Szerbián és Bulgárián keresztül egészen a római határokig eljutva a törökökkel vívott sok-sok katonai összecsapásban, királyi tekintete előtt magukat és javaikat sem kímélve vitézül küzdöttek, s ekként tanúsított helytállásuk révén kiérdemelvén a királyi viszonzást, a Temes megyében fekvő elhagyott *Kygyos* királyi földet, a benne lévő birtokokkal együtt, nemkülönben pedig azok valamennyi haszonvételével és tartozékával, tudniillik megművelt és műveletlen szántóföldekkel, ... cserjésekkel, hegyekkel, völgyekkel, szőlőkkel, szőlőhegyekkel, vizekkel, folyókkal, halastavakkal, halászó helyekkel és vízfolyásokkal – magyarán bármi néven nevezhető haszonvétel és tartozék teljességével – egyetemben biztos tudomás alapján és alapos megfontolás után a nevezett Sebestyén fia Györgynek, *Thold*-i Lászlónak és *Gerla*-i Ábrahám fia Tamásnak adja, ajándékozza és adományozza idegen jog sérelme nélkül, örök jogú bírásra, megtartásra és birtoklásra. Erről kiállított oklevelének színe előtt történő ismételt bemutatása esetére privilégium kiállítását ígéri az ügyben. Kelt a Krusevác mezőváros közelében vert mezei katonai táborhelyen [Rácország (Szerbia) területén, Urunk megjelenése (Vízkereszt) ünnepének 8. napján,?] ugyanazon Urunk 1444. évében az Úr 1444. évében.³⁵

³⁵ 1444. január 13., de nem kizárt, hogy Vízkereszt napján, vagyis január 6-án kelt az oklevél.